

סימן ב [לב ע"א]

הקדמה

לדעת רב הונא, קדשי מזבח שהתפיסן לחרמי כהנים לא עשה כלום. הקשתה הגמרא מברייתא העוסקת בשלושת סוגי ההקדש [-בדק הבית, קדשי מזבח, חרמי כהנים], וכך נאמר בה: "קדשי בדק הבית שהתפיסן, בין לקדשי מזבח בין לחרמי כהנים, לא עשה כלום. חרמי כהנים שהתפיסן, בין לקדשי מזבח בין לקדשי בדק הבית, לא עשה כלום". לדברי רב הונא היה מתאים כי תהיה בבא נוספת המלמדת כי קדשי מזבח שהתפיסן לא עשה כלום, וחסרון בבא כזו הינו קושיה על דברי רב הונא.

תירצה הגמרא כי גם לדברי רב הונא לא היה נכון לקבוע בברייתא שקדשי מזבח שהתפיסן לא עשה כלום, שהרי ניתן להתפיסם לבדק הבית. שבה הגמרא והקשתה על דברי רב הונא מדוע לא נוספה בברייתא בבא הנוקטת בפירוש כי קדשי מזבח שהתפיסן לחרמי כהנים לא עשה כלום.

מתרצת הגמרא:

לשון ראשונה

תנא, דאית ביה תרתני קתני, דלית ביה תרתני לא קתני.

לשון שניה

דניתנהו בתרתני קתני⁷⁴⁷.

מקורות הלשונית

מקורות הלשון הראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י, פירוש קדמון. בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשוניות: בראשונים: רגמ"ה.

⁷⁴⁷ ראה בגוף הסימן השערות שונות להגיה ולהשלים בנוסח הלשון השניה.

פירוש הלשונות**ביאור התירוץ**

הגמרא מתרצת כי בחרה הברייתא לנקוט רק סוגי הקדש שבהם בכל אופני ההתפסה המוזכרים בברייתא לא חלה ההתפסה, ולפיכך לא יכלה הברייתא לנקוט 'קדשי מזבח שהתפיסין', שכן בהם יש חילוק, אם התפיסין לחרמי כהנים ההתפסה אינה חלה [כדעת רב הונא] ואם התפיסין לבדק הבית ההתפסה חלה.

החילוף בין הלשונות

התירוץ שווה בשתי הלשונות, ואין ביניהם אלא חילוף סגנון קל, ואף רגמ"ה כתב על הלשון השניה: "והיינו הך". מחמת כן, רק רגמ"ה גרס כאן את שתי הלשונות, ואילו שאר המקורות לא ראו צורך לגרוס את הלשון השניה.

גירסת הלשון השניה

רגמ"ה ציטט: 'ל"א דניתנהו בתרתי קתני'. תרגום חופשי: "מה שאפשר לשנותו בשתי אפשרויות – שונים בברייתא". יתכן שיש להגיה 'דאיתנהו' במקום 'דניתנהו', ואזי התרגום הוא: "מה שישנו בשתי אפשרויות – שונים בברייתא".

בכל אופן, יתכן שרגמ"ה העתיק רק את תחילת הלשון השניה, והיה לה המשך כעין זה: "דלא ניתנהו בתרתי לא קתני". ואם נכונה ההגהה 'דאיתנהו', ונכון גם שהיה המשך ללשון השניה, אזי היה כנוסח זה: "דליתנהו בתרתי לא קתני".

בציטוט שברגמ"ה, הלשון הראשונה פתחה בתיבת 'תנא', והלשון השניה לא. אמנם יתכן שאף הלשון השניה גרסה תיבה זו, ורגמ"ה לא הוצרך להעתיקה מחמת שכבר כתבה בפתיחת הלשון הראשונה.

נפקא מינה בין הלשונות

על פי האמור, פשוט כי אין נפקא מינה בין הלשונות.

סימן ג [לב ע"א – לב ע"ב]

הקדמה

רב הונא טען כי קדשי מזבח שהתפיסן לחרמי כהנים לא עשה כלום, ולמד זאת מן הפסוק 'כל חרם קדש קדשים הוא ליקוק'. הגמרא פרכה את דברי רב הונא והסיקה כי ניתן להתפיס קדשי מזבח לחרמי כהנים.

ממשיכה הסוגיה:

---ראה בעמוד הבא---

<השלמת שינוי נוסחאות בסוף הכרך>

מקורות הלשונות

מקורות הלשון הראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: ילקוט שמעוני סוף רמז תרעה, פירוש קדמון. בכתבי היד: כל כתבי היד.

מקורות לשתי הלשונות: בראשונים: רש"י, רגמ"ה.

מקורות הלשון השניה: שטמ"ק אות ה בשם 'ס"א'. בשטמ"ק א ציין נוסח זה בשם 'לישנא אחרינא', ולבסוף כתב: "כך מצאתי בגמ'רא ירושלמית". לא ברור אם ב'גמרא ירושלמית' שהיתה לפני בעל השטמ"ק היו נמצאות שתי הלשונות או הלשון השניה לבדה. [ושמא גמרא ירושלמית זו הינה גמרא בנוסח כתה"י האשכנזיים, והיה בה את שתי הלשונות כמו בפירוש רגמ"ה].

לשון ראשונה

והא רב הונא קרא קאמר, אמר עולא⁷⁴⁸
 אמר קרא⁷⁴⁹ חרם כל חרם⁷⁵⁰. ומי אמר
 עולא⁷⁵¹ הכי והא אמר עולא המתפס
 עולה לבדק הבית אין בה⁷⁵² אלא עיכוב
 גזברין⁷⁵³ בלבד, (לעולם) מדרבנן⁷⁵⁴ וקרא
 למעילה הוא⁷⁵⁵ דאתא⁷⁵⁶. למעילה למה
 ליה⁷⁵⁷ קרא קדש קדשים⁷⁵⁸ כתיב⁷⁵⁹ ביה.
 וליטעמיך הא דא"ר ינאי אין מעילה
 מפורשת מן התורה אלא בעולה בלבד
 שנא' נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה
 מקדשי ה'⁷⁶⁰ קדשים⁷⁶¹ המיוחדין לה⁷⁶²,

הנוסח הרווח – אבל חטאת ואשם לא
 נפקא אלא מדרבי דתניא רבי אומר⁷⁶³ כל
 חלב לה' לרבות אימורי קדשים קלים⁷⁶⁴
 למעילה⁷⁶⁵,

ס"א⁷⁶⁶ – חטאת ואשם מנין ת"ל נפש כי
 תמעול מעל ריבה,

למה ליה⁷⁶⁷ קרא קדש קדשים כתיב בהו⁷⁶⁸.
 [אלא]⁷⁶⁹ אף על גב דקדש קדשים כתיב
 בהו בעי קרא לרבוויינהו⁷⁷⁰ למעילה,
 חרמים⁷⁷¹ נמי אף על גב דקדש קדשים
 כתיב בהו בעי קרא לרבוויינהו למעילה.

לשון שניה

והא רב הונא קרא קאמר, מיבעי ליה
 ההוא קרא לכדתנן חכמים⁷⁷² אומרים
 סתם חרמים לכהנים שנאמר כל חרם
 בישראל לך יהיה א"כ מה ת"ל כל חרם
 קדש קדשים לה' מלמד שחל על קדשי
 קדשים ועל קדשים קלים. מנא לן דתפסין
 חרמים⁷⁷³ אמר עולא דכתיב חרם⁷⁷⁴ כל
 חרם על כל קדש וקדש חייל חרם. ומי
 אמר עולא הכי והאמר עולא עולה
 שהתפיסה לבדק הבית אין בה אלא עכוב
 גזברים בלבד אלמא לא תפסי קדשי בדק
 הבית קדשי מזבת, מדרבנן. והא קרא
 קאמר כל חרם קדש וכו'⁷⁷⁵, אסמכתא
 בעלמא. ואלא קרא למאי אתא, מיבעי
 ליה למעילה דחרמים. למעילה תיפוק
 ליגזי מקדש קדשים, קדש קדשים לא
 משמע ליה, מי לא אמר ר' ינאי אין מעילה
 מפורשת וכו' המיוחדים לה' איזהו קדש
 המיוחד לה' קי' הוי אומר זה קי' עולה אבל
 חטאת ואשם לא אתיין אלא מנד[ר] רבי קי'⁷⁷⁶
 דתניא ר' אומר כל חלב לה' לרבות אמורי
 קדשי קדשים⁷⁷⁷ וקדשים קלים למעילה,
 אלמא קדש קדשים קאי לא משמע ליה
 לעולא נמי קדש קדשים לא משמע ליה.

748 קרא קאמר אמר עולא. חסר: 11. כנראה מעין טה"ד: 'קרא קאמר' – 'אמר קרא'.
 749 אמר קרא. חסר: מ, ילקו"ש.
 750 חרם. חסר: מ.
 751 אמר עולא. 'אמר ר': ילקו"ש.
 752 בה. כאן: ילקו"ש.
 753 גזברין. דזבר: ילקו"ש.
 754 לעולם מדרבנן. פל, 11, מ [בכל חסרה ד']. [לעולם רבנן: דפוס. 'מדרבנן: רש"י, ילקו"ש, שטמ"ק, 21.
 755 הוא. חסר בדפוס, ותוקן בשטמ"ק.
 756 וקרא למעילה הוא דאתא. שטמ"ק ציין נ"א: "קרא אסמכתא בעלמא, ואלא קרא למאי אתא מיבעי ליה למעילה דחרמים". נראה שיש כאן השפעה מהלשון
 השניה, ובראשונים משמע כנוסח הרווח.
 757 למה ליה. "למה ליה": 21, מ, ילקו"ש, שטמ"ק.
 758 קדש קדשים. ציטוט זה מופיע ארבעה פעמים בסוגיה. בדפוס בכל המופעים "קדשי קדשים", וכן הוא במופע השני בנוסח ס"א שבשטמ"ק ב, ובמופע השלישי
 בו. שטמ"ק תיקן את המופע הראשון, וריעב"ץ ציין לתקן בכל המופעים.
 759 כתיב. 'כתוב': דפ"ר ותוקן בשטמ"ק.
 760 וחטאה בשגגה מקדשי ה'. חסר: מ.
 761 קדשים. חסר: דפוס, ותוקן בשטמ"ק.
 762 בילקו"ש נוסף: "איזהו קדש המיוחד לשם", והוסיף המהדיר בסוגריים: "הוי אומר זו עולה".
 763 רבי אומר. חסר: מ.
 764 לא נפקא... רבי אומר. "לא אלא מדתני": ילקו"ש.
 765 קלים. חסר: ילקו"ש.
 766 למעילה. בכתי"מ תיבה זו כפולה, הראשונה סיום הלימוד והשניה תחילת השאלה.
 767 ש. השטמ"ק המשיך להעתיק מנוסח זה במקביל לנוסח שלפניו עד תיבת 'אלמא'.
 768 למה ליה. דפ"ר, 11, 21, ש. 'למה ליה': דפ"ר, פל.
 769 אבל חטאת... בהו. "חטאת ואשם מנין ת"ל נפש כי תמעול מעל ריבה, למה ליה קרא קדשי(1) קדשי כתיב בהו, אלמא כו": שב בשם ס"א.
 770 [אלא]. ילקו"ש, דפ"ר, 21. 'אלמא': שב על הגמרא וכן בהמשך ציטוטו מ"ס'א' במקביל לנוסח הרווח. "מאי אית לך למימר": מ. חסר: דפ"ר, פל, 11. לפי הסגנון
 הרגיל בש"ס היה צריך לגרוס: "אלא מאי אית לך למימר".
 771 לרבוויינהו. כתיב היד. 'לרבוויינהו': דפוס, ובדפ"ר כן הוא גם בסמוך.
 772 חרמים. 'הכא': מ.
 773 לכדתנן חכמים. 'לכדתניא וחכמים': שב, ועיין במשנה ערכין פ"ח מ"ו.

פירוש הלשונות פירוש הסוגיה – לשון ראשונה

שלב ראשון

הגמרא מקשה על המסקנה, כיצד ניתן לחלוק על רב הונא, הלא רב הונא למד את דינו מפסוק⁷⁷³. מתרצת הגמרא בשם עולא כי יש לימוד כל חרם. מה פשר הלימוד? רש"י ורגמ"ה מסבירים כי התיבה 'כל' מלמדת שהפסוק בא לרבות ולא למעט, לרבות שעל 'כל' יכול לחול חרם⁷⁷⁴. הגר"א והרש"ש מסבירים שהתיבה 'כל' מלמדת כי גם חרמי כהנים יכולים לחול על קדשי מזבח⁷⁷⁵.

שלב שני

הגמרא מקשה סתירה בדברי עולא: מימרא אחת של עולא היא הלימוד שהזכרנו, המלמד כי חרמי כהנים יכולים לחול על קדשי מזבח. מימרא שניה של עולא היא: "המתפיס עולה לבדק הבית אין בה אלא עיכוב גזברין בלבד".

מתרצת הגמרא כי מדאורייתא נכונה המימרא השניה של עולא, ואילו המימרא הראשונה מדברת על דין דרבנן, והלימוד הינו אסמכתא.

נאמרו בראשונים מספר פירושים מה פשר דינו של עולא 'אין בה אלא עיכוב גזברין', ומהי הסתירה שהציגה הגמרא.

רש"י, רגמ"ה, פירוש קדמון וריב"ק משפירא⁷⁷⁶: 'עיכוב גזברין' פירושו שאין צורך לתת דמים להקדש וחל רק דין של 'עיכוב גזברין'⁷⁷⁷. [במשנה ובברייתא נאמר כי חלה קדושה על הבהמה וצריך לתת דמים להקדש, ועולא מחדש כי מדאורייתא חל רק 'עיכוב גזברין']. קושיית הגמרא הינה על כך שמלימודו של עולא [- המימרא הראשונה], משמע כי דין נתינת הדמים שנאמר במשנה ובברייתא הינו מדאורייתא. הגמרא מתרצת כי לימודו של עולא הינו אסמכתא בלבד, ואכן מדאורייתא חל רק עיכוב גזברין [כפי שאמר עולא במימרא השניה], ודין המשנה והברייתא הינו מדרבנן.

תוס' פירוש א': 'עיכוב גזברין' פירושו שהגזברים מעכבים מלהקריב עד שישלם, ועולא מחדש כי הקדושה חלה רק כנדר לתת את דמי הקרבן, ואין להקדש בעלות ממונית על הקרבן. קושיית הגמרא הינה על כך שעולא סובר כי אפשר להתפיס קדשי מזבח לחרמי כהנים [נגד דברי רב הונא], וסוברת הגמרא כי קדושה המקבילה ל'עיכוב גזברין' אינה יכולה לחול על חרמי כהנים, שכן אין לאדם אפשרות לחייב את עצמו להביא חרמי כהנים. הגמרא מתרצת כי לימודו של עולא [הנותן להחיל חרמי כהנים על קדשי מזבח] הינו אסמכתא בלבד לאחר שתיקנו חכמים כי קדושת בדק הבית יכולה לחול על גוף הקרבן ובכך

⁷⁷³ נחלקו המפרשים כיצד מתפרש הפסוק 'כל חרם קדש קדשים הוא ליקוק', לפי דרשת רב הונא. רש"י ורגמ"ה מסבירים: כל המחירים [לחרמי כהנים] את 'קדש קדשים' הרי הוא לה'. כלומר, החרם אינו חל אלא נשאר ההקדש בקדושתו הקודמת.

הגר"א (אות ג) מסביר: כל המחירים את 'קדש קדשים' הרי הוא לה'. כלומר, אפשר לקחת קדש ולהחיל עליו חרמי שמים [=לה]. ומשמע שאי אפשר לקחת קדש ולהחיל עליו חרמי כהנים.

הגר"א אף מגיה את הגמרא כדי שתתאים להסברו. בסוגרים שבהגהות הגר"א צוין כי מדברי תוס' משמע כפירושו, ולא ברור האם הסוגריים הינם מדברי הגר"א או מדברי המעתיק.

⁷⁷⁴ בדומה לכך פירש ב'פירוש קדמון'. אכן, שם משמע כי גם עולא מסכים ללימוד מתיבת 'ליקוק', וסובר הוא כי המתפיס קדשי מזבח לחרמי כהנים הרי חל עליהם חרמי בדק הבית. דין זה הינו חידוש מופלג ובדברי הרמב"ם (ערכין פ"ו הי"א) מפורש שלא כחידוש זה.

יש מעט חילוק בפירוש תיבת 'כל' בין רש"י ופירוש קדמון לבין רגמ"ה. רש"י ופירוש קדמון הסבירו כי 'כל' בא לרבות קדשי מזבח. כלומר, לא רק חולין נתפסים לחרמי כהנים אלא אף קדשי מזבח. רגמ"ה מסביר כי 'כל' בא לרבות את המינים השונים של הקודש. כלומר, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים נתפסים לחרמי כהנים.

⁷⁷⁵ דברי רש"י והגר"א תלויים במחלוקתם בביאור דברי רב הונא (הערה 773). רש"י הסביר כי לדעת רב הונא הפסוק בא למעט כי הרוצה להחיל חרמי כהנים על קדש קדשים לא חל חרמו. כאן מסביר רש"י כי לדעת עולא הפסוק מלמד להיפך כי חרם יכול לחול על 'כל'. הגר"א הסביר כי לדעת רב הונא הפסוק בא לרבות שאפשר להחיל חרמי בדק הבית על קדשי מזבח, ודייק רב הונא כי אי אפשר להחיל חרמי כהנים על קדשי מזבח. כאן מסביר הגר"א כי לדעת עולא יש ריבוי מתיבת 'כל' המלמד כי אף חרמי כהנים יכולים לחול על קדשי מזבח.

⁷⁷⁶ בספרו 'יחסי תנאים ואמוראים', ערך 'זעירי'.

⁷⁷⁷ ראה ב'נפקא מינה בין הלשונות' מהי משמעותו ההלכתית של דין 'עיכוב גזברין'.

התאפשרה החלת קדושת בדק הבית אף על חרמי כהנים. ואכן מדאורייתא חל רק עיכוב גזברין [כפי שאמר עולא במימרא השניה], וממילא מדאורייתא אין מקום להחיל חרמי כהנים על קדשי מזבח.

תוס' פירוש ב: 'עיכוב גזברין' פירושו כנ"ל [שהקדושה חלה רק כנדר לתת את דמי הקרבן]⁷⁷⁸, והגמרא סברה שקדושה כזו יכולה לחול גם על חרמי כהנים. קושיית הגמרא הינה על כך שעולא סובר כי אפשר להתפיס קדשי מזבח לחרמי כהנים [נגד דברי רב הונא], והבינה הגמרא כי מדברי עולא [במימרא השניה] 'המתפיס עולה לבדק הבית', משמע כי אפשר להתפיס עולה לבדק הבית בלבד ולא לחרמי כהנים. הגמרא מתרצת כי לימודו של עולא [הנותן להחיל חרמי כהנים על קדשי מזבח] הינו אסמכתא בלבד ואילו מדאורייתא אפשר להקדיש קדשי מזבח רק לבדק הבית.

ראה סיכום ב'נפקא מינה בין הלשונות – דינים העולים'.

שלב שלישי

מקשה הגמרא, מאחר שלימודו של עולא הינו אסמכתא, מהו הלימוד האמיתי מן הפסוק 'כל חרם קדש קדשים הוא ליקוק'. הגמרא מתרצת כי הפסוק מלמדנו שיש מעילה בחרמים. מוסיפה הגמרא להסביר כי נצרך ריבוי מיוחד לדין מעילה [אף שנאמר בחרמים 'קדש קדשים'], כשם שלעניין חטאת ואשם מצריך ר' ינאי ריבוי מיוחד לדין מעילה [אף שנאמר בחטאת ואשם 'קדש קדשים'].

הלשון השניה

חילופי הלשון השניה

בלשון השניה ישנם מספר חילופים. חלקם שווים בשני נוסחי הלשון השניה, וחלקם נמצאים רק באחד מן הנוסחים.

ואלו החילופים העיקריים:

[א]. **בלשון הראשונה** לימודו של עולא [- המימרא הראשונה] מופיע כתירוץ על הקושיה "והא רב הונא קרא קאמר". **בלשון השניה** [בשני הנוסחים] הגמרא עצמה היא שמתרצת את הקושיה על פי הלימוד המבואר במשנה בערכין (כח ע"ב), ודברי עולא מופיעים כהסבר למשנה⁷⁷⁹.

[ב]. מהו לימודו של עולא: **בלשון הראשונה** נאמר בקיצור 'חרם, כל חרם'. פירוש, לימודו של עולא הוא מכך שיכלה התורה לכתוב 'חרם' ובכל זאת כתבה 'כל חרם'. **בלשון השניה** [בשני הנוסחים] צוטט הלימוד מהמשנה בערכין⁷⁸⁰: "כל חרם קדש קדשים לה', מלמד שחל על קדשי קדשים ועל קדשים קלים". ואת המשנה הסביר עולא: "חרם, כל חרם – על כל קדש וקדש חייל חרם".

מה פשר הלימוד? למעלה ציינו כי נחלקו המפרשים בביאור דברי עולא שבלשון הראשונה: רש"י פירש כי עולא לומד מן הפסוק את עצם אפשרות החלת חרמים על קדשי מזבח, ואילו הגר"א פירש כי כבר רב הונא הסכים לכך, ועולא בא לרבות כי אף חרמי כהנים יכולים לחול על קדשי מזבח.

הלשון השניה מסייעת לדרכו של רש"י. שכן, לדרך הגר"א דברי רב הונא עצמו בנויים על לימודה של המשנה בערכין, ואין טעם להביא את דברי המשנה כמשקל נגד לדברי רב הונא.

חידוש נוסף יש בלשון השניה שנאמר בה כי תיבת 'כל' מתפרשת על 'כל קדש וקדש'. ראה סוף הערה 774 שנחלקו הראשונים בפירוש הלשון הראשונה כיצד לפרש תיבת 'כל'.

[ג]. הסתירה בדברי עולא: **בלשון הראשונה** הגמרא מציגה את שתי המימרות של עולא ומקשה שהינן סותרות זו את זו. הגמרא אינה מבארת את קושייתה, ומחמת כן נחלקו הראשונים בפירוש הקושיה כפי שהבאנו למעלה. **בלשון השניה** הגמרא מציגה את הסתירה, ובסיום המימרא השניה מוסיפה הגמרא: "אלמא לא תפסי קדשי בדק הבית", ובנוסח הראשון הגירסה יותר מבוארת: "אלמא לא תפסי קדשי

⁷⁷⁸ על פי חק נתן.

⁷⁷⁹ לשון זו הקדימה לדברי עולא תיבת שאלה 'מנלן', וביאר רש"י: "כלומר, מאי משמע האי כל חרם דחייל אקדשי מזבח".

⁷⁸⁰ בשטמ"ק א כתוב 'לכדתנן', בשטמ"ק ב כתוב 'לכדתניא'. נראה כי נוסח שטמ"ק א הוא הנכון, אע"פ שיש מעט שינויים בין המשנה בערכין ובין הציטוט שבלשון השניה.

בדק הבית קדשי מזבח⁷⁸¹. דברי הלשון השניה מתפרשים היטב על פי דרך רש"י וסיעתו הסוברים כי הסתירה הינה לעניין עצם התפסת החרמים על קדשי מזבח [מדאורייתא]. עוד מתפרשת הלשון השניה בדוחק כדרך הביאור הראשון בתוס' המסביר כי הסתירה הינה לעניין התפסת חרמי כהנים על קדשי מזבח, אלא שצורת ההוכחה [מהמימרא השניה] שחרמי כהנים אינם חלים כלל הינה מכך שקדשי בדק הבית אינם חלים על גופם של קדשי מזבח. אכן, הביאור השני של תוס' המסביר כי הסתירה הינה רק לעניין התפסת חרמי כהנים על קדשי מזבח, אינו יכול להתיישב בדברי הלשון השניה כלל, שכן לדרכו של ביאור זה אין משמעות למשפט "אלמא לא תפסי קדשי בדק הבית [קדשי מזבח]".

[ד]. לימודו של רבי: רבי לומד מן הפסוק "כל חלב לה", לרבות אימורים למעילה. אילו אימורים? כאן נחלקו הלשונות והנוסחאות. **הלשון הראשונה** לומדת "לרבות אימורי קדשים קלים", **הלשון השניה** לומדת "לרבות אימורי קדשי קדשים וקדשים קלים". אכן בכל לשון קיימות חילופי נוסחאות: **בלשון הראשונה** הילקו"ש גורס רק "לרבות אימורי קדשים", ושטמ"ק ב מצטט נוסח חילופי הגורס לימוד שונה: "חטאת ואשם מנין ת"ל נפש כי תמעול מעל ריבה"⁷⁸². **בלשון השניה** בעל שטמ"ק ב הגיה "לרבות קדשים קלים".

לכל נוסח יש מעלה שאין בחבירו: לנוסחים הגורסים רק 'קדשים קלים' יש עדיפות שהינם תואמים לציטוט דברי רבי בשאר הש"ס (חולין קיז ע"א, כריתות כג ע"ב, מעילה טו ע"א). לנוסחים הגורסים אף 'קדשי קדשים' יש עדיפות בכך שדברי רבי תואמים לדברי ר' ינאי. ר' ינאי טען כי ללא לימוד מיוחד היה דין מעילה נוהג רק בעולה ולא בשאר קדשים, והגמרא מצרפת לטענת ר' ינאי את לימודו של רבי. אם כן נוח לנקוט שלימודו של רבי מתייחס לכל הקדשים ולא רק לקדשים קלים. רש"י שגרס כנוסח הרווח בלשון הראשונה התייחס לשוני שבין דברי ר' ינאי לדברי רבי וכתב: "מההיא דרבי מפיק ר' ינאי נמי קדשי קדשים דכל חלב כתיב. ורבי היינו טעמא דאמר קדשים קלים דלדידיה משמע ליה דחטאת ואשם בכלל קדשי ה' הואיל ואין לבעלים בהן כלום ולא איצטריך לרבוויי אימורים, ולר' ינאי מיהא איצטריך לרבוויינהו ואף על גב דכתיב בין בחטאת בין באשם קדשי קדשים בצו את אהרן".

מקורות הלשון השניה

הלשון השניה מופיעה לפנינו במספר מקורות: רש"י, רגמ"ה, שטמ"ק.

בשטמ"ק עצמו יש שינויי נוסחאות כדלהלן: בשטמ"ק א היה כתוב נוסח אחד, ונוסח זה הועתק במהדורה הראשונה של שטמ"ק ירושלים. לאחר מכן סומנו בכתב יד ירושלים מספר תיקונים של מחיקות והוספות, והנוסח המשופץ הינו זה שהועתק בשטמ"ק דפוס וילנא [אם כי יש שם מעט שגיאות בהעתקת התיקונים]. חלק מהתיקונים הינם תיקוני טעויות, וחלקם מהווים מהדורה שונה של הלשון השניה. להלן נקרא לנוסח שלפני התיקונים 'נוסח ראשון' ולנוסח שלאחר התיקונים 'נוסח שני'. הציטוטים והביאורים בפירושי רש"י ורגמ"ה מתאימים דווקא לנוסח השני.

דברי בעל השטמ"ק על הלשון השניה: בתחילה היה כתוב בכתב יד ירושלים: "ואינו שוה מכל וכל עם לשון ירושלמית שהיה לרש"י ז"ל, אבל הראב"ק ז"ל גריס לה", ולאחר מכן הוגה בכתב היד: "ושוה מכל וכל עם לשון ירושלמית שהיה לרש"י ז"ל והראב"ק ז"ל⁷⁸³". נראה כי כוונת בעל השטמ"ק להסביר כי הנוסח הראשון היה שוה לדברי הראב"ק ולא לדברי רש"י, והנוסח השני הינו שוה לדברי שניהם, ולכן אחרי שהוגה הלשון השניה לנוסח השני הוחלפה גם הקביעה לגבי גירסת רש"י. לגבי הנוסח השני הקביעה נכונה שתואם הנוסח לציטוטי רש"י ורגמ"ה. לעומת זאת, מתמיהה הקביעה לגבי הנוסח הראשון, הלא נוסח זה אינו תואם לדברי רגמ"ה כשם שאינו תואם לדברי רש"י.

בשטמ"ק א מופיעים דברי בעל השטמ"ק באופן שונה: "כך מצאתי בגמ'רא ירושלמית, ואינו שוה מכל וכל עם לשון ירושלמית שהיה לרש"י ז"ל [ו]הרגמ"ה ז"ל". הרי כדברנו שהנוסח הראשון [אותו גרס שטמ"ק א] אינו מתאים לא לדברי רש"י ולא לדברי רגמ"ה.

⁷⁸¹ בנוסח הדפוס העתיק 'אקדשי מזבח', ונוסח זה מרווח. אכן, אין מקור לנוסח זה, ומלבד זאת התערבבו כאן בנוסח הדפוס שני נוסחי השטמ"ק כפי שנכתב בסמוך.

⁷⁸² לנוסח זה הלימוד אינו דברי רבי אלא המשך לדברי ר' ינאי.

⁷⁸³ הפירוש המובא בגליון הגמרא ובשטמ"ק א בשם רגמ"ה, מובא בשטמ"ק ב בשם ראב"ק.

שני נוסחי הלשון השניה

בלשון השניה – נוסח ראשון, הגמרא מציגה את הסתירה כפי שציטטנו למעלה: "אלמא לא תפסי קדשי בדיק הבית קדשי מזבח", מתרצת הגמרא: "מדרבנן", שבה הגמרא ומקשה: "והא קרא קאמר כל חרם קדש וכו' ", ומתרצת הגמרא: "אסמכתא בעלמא". **בלשון השניה – נוסח שני**, התיבות 'קדשי מזבח' אינן שייכות למשפט הראשון, אלא הן תחילת משפט שכך נאמר בו: "וקדשי מזבח מי מקרבינן, והא קרא קאמר וכל חרם קדש קדשים הוא לה' ". ורק לאחריו הגמרא מתרצת: "מדרבנן"⁷⁸⁴. שני התירוצים שבגמרא מובאים כרצף אחד, כאשר בתוכם מובלע זכרה של הקושיה השניה: "מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא"⁷⁸⁵.

הנוסח השני קשה להבנה. רש"י גרסו [אלא שגרס 'מי קרבי' במקום 'מי מקרבינן'], ופירש כך: "מי קרבי - כלומר אם התפיסם לבדיק הבית אמאי מקרבינהו להו בלא פדיון דקאמר אין בה אלא עיכוב גזברין, והאי קרא כתיב לעיל כל חרם קדש דמשמע דחרם חייל אכל הקדש וקדש אסור לשחיטה ולהקרבה עד שתפדה הקדש בעילוי". עולה כי התוספת שבנוסח השני אינו אלא הסבר מוארך של הסתירה בדברי עולא.

מדוע הנוסח השני כתוב בצורה דחוקה? אפשר כי הנוסח המשוּפָּץ שבשטמ"ק ב אינו הנוסח המקורי שעמד לפני רש"י ורגמ"ה, אלא הינו שחזור על פי פירוש רש"י, או שילוב של נוסח רש"י עם הנוסח הראשון, וכך יצא נוסח דחוק.

לולי דמסתפינא הייתי אומר כי הנוסח המקורי של הלשון השניה הינו כנוסח הראשון, ונוסח רש"י ורגמ"ה הינו גלגול שלו. ראה נא את שני הנוסחים זה כנגד זה:

נוסח ראשון	אלמא לא תפסי קדשי בדיק הבית קדשי מזבח	והא קרא קאמר כל חרם קדש וכו'	אסמכתא בעלמא
נוסח שני	אלמא לא תפסי קדשי בדיק הבית וקדשי מזבח מי מקרבינן והא קרא קאמר וכל חרם קדש קדשים הוא לה' מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא		

ניתן לראות כי בקלות יכל הנוסח השני להתגלגל מן הנוסח הראשון: בתחילה הוחלף 'מדרבנן' ל'מקרבינן', וכן נוספה התיבה 'מי' לפני התיבה 'מקרבינן' [- כפי שמצוי בכתבי היד שכאשר יש רווח בסוף שורה, כותבים את תחילת התיבה הבאה, ופעמים רבות הועתקה בטעות חצי התיבה ונוצרה ממנה תיבה]. במהדורה שלפני רש"י היה גלגול אחר לתיבת 'מקרבינן' על ידי שהפכה לתיבות 'מי קרבי'. לאחר שהיה כתוב 'מי מקרבינן' או 'מי קרבי', כבר קצרה הדרך לפני המגיה להוסיף בסוף המשפט את התיבות 'מדרבנן וקרא' בכדי להפוך את המשפט למובן⁷⁸⁶, וכך נוצר הנוסח השני. מובן כי החילוף בין ציטוט הפסוק בקיצור או באריכות אינו משמעותי כלל⁷⁸⁷.

נפקא מינה בין הלשונות

דינים העולים

לכל הפירושים בסוגיה, לאחר תקנת חכמים הדין הוא שהמתפיס קדשי מזבח לקדשי בדיק הבית או לחרמי כהנים צריך לשלם להקדש או לחרמי כהנים כפי טובת ההנאה שיש לו מהקרבת הקרבן⁷⁸⁸.

⁷⁸⁴ כך הביא בשטמ"ק נוסח הדפוס. בכת"י ירושלים תיבה זו מחוקה, אולם אפשר ללמוד על קיומה של תיבה זו מהשוואה לשטמ"ק א.

⁷⁸⁵ בשטמ"ק נוסח הדפוס העתיק בטעות 'והא קרא'. לפנינו כתוב 'והא וקרא', ונראה כי הנוסח הראשון היה 'והא קרא', ובנוסח השני נוספה האות ו' [כפי שרואים מכך שצר לה המקום] ליצירת המשפט 'וקרא אסמכתא בעלמא', ונמחקה התיבה 'והא'. אכן, הקו שהועבר על תיבת 'והא' הטשטש, ומחמת כן לא שם המעתיק אל ליבו שיש תיקון לפניו.

⁷⁸⁶ יתכן גם כי מגיה אחד כתב בגליון תיבת 'מדרבנן' לתקן את תיבת 'מקרבינן', והמעתיק שלאחריו הכניס את התיבה שלא במקומה.

⁷⁸⁷ ההגהה בשטמ"ק ב - ההופכת את נוסח א לנוסח ב - אינה ערוכה בדרך זו, אלא לאחר התיבות "[ו]קדשי מזבח" נוספו התיבות: "מי מקרבינן והא קרא קאמר כל חרם קדש קדשים הוא לה'", ובמקביל לכך לאחר התיבות "(והא) [ו]קרא" נמחקו התיבות "קאמר כל חרם קדש". חלף זאת יכל בעל השטמ"ק לערוך את ההגהה בדרך הנזכרת: להחליף את התיבה 'מדרבנן' בתיבות 'מי מקרבינן', ולהוסיף לאחר התיבות "כל חרם קדש" את התיבות "קדשים הוא לה' מדרבנן וקרא".

⁷⁸⁸ היינו הדמים ששוים קדשי מזבח להקרבה, כמבואר במשנה בערכין כח ע"ב, ובתוס' בכורות נג ע"ב ד"ה הקדש.

כשהקדישם לבדק הבית נאמר כי אסור [מדרבנן] לשחטם עד שיפדו, ואולי הוא הדין אף כשהחריםם לחרמי כהנים. בכל אופן, אם עבר ושחט הרי הקרבן כשר.

נחלקו המפרשים מה היה הדין דאורייתא לפני תקנת חכמים:

לרש"י - במקדיש קדשי מזבח לבדק הבית היו הגזברים צריכים להיות נוכחים בשעת הקרבה, ושמא אף במחרים לחרמי כהנים היו הכהנים צריכים להיות נוכחים בשעת הקרבה.

לסיעתו של רש"י [רגמ"ה, פירוש קדמון, ריב"ק] - במקדיש קדשי מזבח לבדק הבית יש דין של 'עיכוב גזברין', ושמא אף במחרים לחרמי כהנים יש דין של 'עיכוב כהנים'. בראשונים אלו לא התפרש מה פשרו של 'עיכוב גזברין'. יתכן שכוונתם כרש"י שהגזברים צריכים להיות נוכחים בשעת הקרבה, ויתכן שכוונתם כי יש לגזברים בעלות להחליט מתי יוקרב הקרבן.

לפירוש ראשון בתוס' - במקדיש קדשי מזבח לבדק הבית חל חיוב דמים לבדק הבית, ואילו על הבהמה עצמה לא חלה קדושה כלל ואפשר להקריבה אף לפני הפדיון, אם כי הגזברים מעכבים את ההקרבה עד שישומו את הבהמה⁷⁸⁹. במחרים לחרמי כהנים לא חל חיוב כלל [מדאורייתא].

לפירוש שני בתוס' - במקדיש קדשי מזבח לבדק הבית הדין כנ"ל, אך דין חרמי כהנים כדין בדק הבית.

כבר כתבנו כי הלשון השניה מתפרשת היטב על פי דברי רש"י וסיעתו, מתפרשת בדוחק על פי הפירוש הראשון בתוס', ואינה מתפרשת כלל על פי הפירוש השני בתוס'.

⁷⁸⁹ ראה בחלק החידושים מהו גדרו של דין עיכוב גזברין.

סימן ד [לב ע"ב]

הקדמה

שינוי במשנתנו: "אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית... ואם מתו יקברו, רבי שמעון אומר קדשי בדק הבית אם מתו יפדו". ר' שמעון נקט בדבריו 'קדשי בדק הבית', ועל כן מוסכם בין האמוראים כי לשיטת ר' שמעון הדין כך: קדשי מזבח אם מתו - יקברו, קדשי בדק הבית אם מתו - יפדו. תנא קמא לא פירש כלפי מה אמר 'אם מתו יקברו', ונחלקו בכך האמוראים: לדעת ר' יוחנן תנא קמא אמר את דינו בין כלפי קדשי מזבח ובין כלפי קדשי בדק הבית. לדעת ריש לקיש תנא קמא אמר את דינו רק כלפי קדשי בדק הבית, ואילו קדשי מזבח אם מתו - יקברו.

ממשיכה הסוגיה:

לשון ראשונה

תנן ר' שמעון אומר⁷⁹⁰ קדשי בדק הבית שמתו⁷⁹¹ יפדו בשלמא לרבי יוחנן דאמר לרבנן אחד זה ואחד זה היו בכלל העמדה והערכה⁷⁹² היינו דאיצטריך ר"ש לפרושי קדשי בדק הבית שמתו יפדו אלא לר"ל למה לי⁷⁹³ לפרושי לימא אם מתו יפדו אמר לך ריש לקיש ר"ש לא הוה ידע⁷⁹⁴ מאי דאמר ת"ק וה"ק ליה אי בקדשי מזבח מודינא לך⁷⁹⁵ בקדשי בדק הבית אם מתו יפדו.

לשון שניה

תנן ואם מתו יקברו מאי לאו ארישא דקתני⁷⁹⁶ אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית אין משנין אותן ותיובתא דריש לקיש⁷⁹⁷, לא תרגומה⁷⁹⁸ אקדשי בדק הבית. אי הכי אימא סיפא ר"ש אומר קדשי⁷⁹⁹ בדק הבית אם מתו יפדו ואמאי כיון דתנא קמא⁸⁰⁰ אקדשי בדק הבית קאי לימא⁸⁰¹ ר' שמעון אם מתו יפדו אמר לך רשב"ל ר"ש סבר דתנא קמא יקברו אתרוייהו⁸⁰² קתני ואמר ליה⁸⁰³ ר"ש אי בקדשי מזבח קאמרת⁸⁰⁴ מודינא לך ואי בקדשי בדק הבית קאמרת לא מודינא לך.

מקורות הלשונית

מקורות הלשון הראשונה: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י, תוס' [כך משמע בתוס' ד"ה ורשב"ל שהוצרכו לבאר מעצמם את מה שנאמר בפירוש בלשון השניה], פירוש קדמון. בכתבי היד: כל כתבי היד מלבד וטיקן 120.

מקורות לשתי הלשונית: בראשונים: רגמ"ה, שטמ"ק אות ט [בשטמ"ק עדני לא הובא]. בכתבי היד: וטיקן 120. [ברגמ"ה ובכתב היד הובאה הלשון השניה כהמשך ללשון הראשונה, ללא שהוקדמה לה תיבת ל"א].

⁷⁹⁰ ר' שמעון אומר. 21, מ, שב, דפ"ח ע"פ בה"ז. "א"ר שמעון: דפ"ר, פל, 10.

⁷⁹¹ שמתו. 'אם מתו': 21, מ. במ' כן הוא גם בסמוך.

⁷⁹² היו בכלל העמדה והערכה. חסר: פל. בכלל העמדה והערכה. חסר: 11, 21.

⁷⁹³ למה לי. "למה ליה": דפ"ח, רש"י. <יש לבדוק לאחר ההדרת רש"י>

⁷⁹⁴ לא הוה ידע. "לא היה יודע": 21.

⁷⁹⁵ מודינא לך. נוסף 'אי': 11, שטמ"ק. נוסף 'ואי': מ.

⁷⁹⁶ דקתני. 'קתני': שטמ"ק.

⁷⁹⁷ דריש לקיש. 'דרשב"ל': שטמ"ק.

⁷⁹⁸ תרגומה. 'תרגימא': שטמ"ק. לפי המקובל בש"ס צ"ל 'תרגומה' או 'תרגומא'.

⁷⁹⁹ קדשי. בטעות 'קדושת': 21.

⁸⁰⁰ קמא. חסר: שטמ"ק.

⁸⁰¹ לימא. 'אימא': שטמ"ק דפוס. כתה"י התבלה וקצת נראה שרואים את קצה האל"ף. נוסף 'ליה': שטמ"ק.

⁸⁰² אתרוייהו. "אתרוייהו": 21.

⁸⁰³ ליה. 'להו': 21, וכן המשך המשפט בלשון רבים.

⁸⁰⁴ קאמרת. חסר: 21.

פירוש הלשונות

שתי הלשונות טוענות כי מכך שר' שמעון הוצרך לנקוט בלשונו 'קדשי בדק הבית' - אם מתו יפדו', מוכח כי תנא קמא אמר בין באופן זה [-קדשי בדק הבית] ובין באופן נוסף [-קדשי מזבח] שאם מתו יקברו, ולפיכך נזקק ר' שמעון להדגיש שחולק הוא רק כלפי האופן של קדשי בדק הבית. מה שאין כן אם תנא קמא היה אומר את דינו - 'אם מתו יקברו' - רק לגבי קדשי בדק הבית, הרי יכל ר' שמעון לנקוט בפשיטות 'אם מתו יפדו' בלא לפרט לאיזה אופן הינו מתייחס.

בשתי הלשונות דוחה הגמרא כי אין להביא ראיה מהבנתו של ר' שמעון בדברי תנא קמא, ואף אם ר' שמעון הבין כי תנא קמא דיבר גם על קדשי מזבח, ניתן לפרש כי האמת אינה כן אלא תנא קמא התייחס רק לקדשי בדק הבית. אכן, יש הבדל קטן בין הלשונות כיצד להציג את הנקודה שר' שמעון הבין כי תנא קמא דיבר גם על קדשי מזבח: **בלשון הראשונה** מופיע כי ר' שמעון הסתפק האם תנא קמא התייחס גם לקדשי מזבח, ואילו **בלשון השניה** משמע לכאורה כי באמת סבר ר' שמעון שתנא קמא התייחס גם לקדשי מזבח. אמנם סגנון הדברים בלשון השניה אינו בהיר וקשה לדעת מה היתה כוונת בעל הלשון השניה.

עוד נוסף **בלשון השניה** שהגמרא פותחת להביא ראיה מעצם דברי תנא קמא, מכך שפשטות דבריו מתפרשת שהדין 'אם מתו יקברו' מתייחס לכל מה שהוזכר בפתיחת המשנה 'אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית'. ורק לאחר שהגמרא דוחה כי יתכן שהדין 'אם מתו יקברו' מתייחס רק לקדשי בדק הבית, חוזרת הגמרא להביא ראיה מדברי ר' שמעון.

נפקא מינה בין הלשונות

נראה כי אין כלל נפקא מינה לדינא בין הלשונות.